

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE**

**FORMELE DE ECHIVALENȚĂ ÎN TRADUCERILE ÎN LIMBA MAGHIARĂ
ALE TRAGEDIEI *IULIUS CAESAR* DE WILLIAM SHAKESPEARE**

TEZĂ DE DOCTORAT

(rezumat)

Coordonator științific:
prof. univ. habil. dr. Benő Attila

Doctorand:
Goron Alexandru

**Cluj-Napoca
2022**

Cuprins

Introducere	
1. CADRUL TEORETIC AL DISERTAȚIEI	
1. 1. Echivalența.....	
1. 2. Teoriile echivalenței.....	
1. 2. 1. Echivalentele lui A. V. Fedorov	
1. 2. 2. Echivalența ca procedură de traducere în modelul comparativ-stilistic al lui J. P. Vinay și J. Darbelnet.....	
1. 2. 3. Roman Jakobson: echivalența comunicării.....	
1. 2. 4. Tipurile de echivalență ale lui V. G. Gak și B. B. Grigoriev	
1. 2. 5. Concepția de echivalență a lui Eugen A. Nida	
1. 2. 6. Tipurile de echivalență ale lui John C. Catford	
1. 2. 7. Echivalentele lui Otto Kade	
1. 2. 8. Nivelele de echivalență ale lui V. N. Komissarov	
1. 2. 9. Echivalentele lui Jakov J. Recker	
1. 2. 10. L. S. Barhudarov: tipurile de sens și echivalența	
1. 2. 11. Gert Jäger: echivalența comunicativă și funcțională	
1. 2. 12. Anton Popovič: abordarea stilistică a echivalenței	
1. 2. 13. Katharina Reiss: tipurile textuale și echivalența.....	
1. 2. 14. Peter Newmark: tipurile de traducere și echivalentele	
1. 2. 15. Werner Koller: corespondență și echivalență	
1. 2. 16. Tipurile de echivalență ale lui Mona Baker	
1. 2. 17. Clasificarea lui Kinga Klaudy.....	
1. 2. 18. Tipurile de echivalență ale lui Pál Heltai	
1. 2. 19. Anthony Pym: echivalența naturală și direcțională	
1. 2. 20. Modelul de echivalență al lui István Lanstyák	
1. 3. Sinteza capitolului	
1. 4. Prezentarea clasificării personale teoretice pentru cercetarea empirică: formele de echivalență posibile pentru traducerea dramatică	
2. TENDINȚA DE RETRADUCERE.....	
2. 1. Retraducerea	
2. 1. 1. Tipurile retraducerii	
2. 1. 2. Ipoteza de retraducere	
2. 2. Revizie și retraducere	
2. 3. Necesitatea retraducerilor	
3. NORMA LINGVISTICĂ ȘI DE TRADUCERE. CARACTERISTICI PROZODICE, STILISTICE ȘI DE EXPRESIVITATE	
3. 1. Norma lingvistică.....	
3. 1. 1. Tipurile normei lingvistice	
3. 2. Norma de traducere	
3. 2. 1. Tipurile normei de traducere	
3. 2. 2 Schimbarea normei de traducere pe baza traducerilor <i>Iulius Caesar</i>	
3. 3. Figura lingvistică	
3. 3. 1. Tipurile figurilor de stil și comparația	
3. 3. 2. Păstrarea figurilor lingvistice prin traducere	
3. 4. Caracteristicile prozodice ale dramei.....	
3. 4. 1. <i>Blank verse-ul</i> și traducerea lui.....	
3. 4. 2. Principiul „rând cu rând” în tradiția maghiară de traducere	
3. 4. 3. Rima	

3. 4. 4. Enjambement-ul.....
3. 5. Prezentarea figurilor retorico-stilistice găsite în piesa <i>Iulius Caesar</i>
3. 5. 1. Aliterația
3. 5. 2. Repetiția
3. 5. 3. Inversiunea
3. 5. 4. Ironia.....
3. 5. 5. Jocul de cuvinte.....
3. 5. 5. 1. Traducerea jocurilor de cuvinte
3. 5. 6. Vulgarismul
3. 5. 6. 1. Traducerea vulgarismelor
3. 6. Realia
3. 6. 1. Traducerea realiilor.....
3. 7. Diferențe de traducere
3. 7. 1. Schimbarea de stil
3. 7. 2. Greșeli de traducere
4. TRAGEDIA <i>IULIUS CAESAR</i> DE WILLIAM SHAKESPEARE.....
4. 1. Limbajul și stilul tragediei lui Shakespeare
4. 1. 1. Folosirea pronumelor <i>thou</i> și <i>you</i> în era lui Shakespeare
5. VARIANTELE <i>IULIUS CAESAR</i> ÎN LIMBA MAGHIARĂ
5. 1. Expresiile și stilul lui Vörösmarty.....
5. 1. 2. Concepția de traducere a lui Mihály Vörösmarty
5. 1. 2. 1. Iambul dramatic în concepția lui Vörösmarty
5. 2. Traducerea lui Lajos Áprily.....
5. 3. Traducerea lui László Illés.....
5. 4. Traducerea lui György Jánosházy
5. 5. Traducerea lui András Forgách – Ádám Fekete
6. CERCETAREA TRADUCERII CLASICE ȘI A RETRADUCERILOR
6. 1. Limbajul traducerii lui Vörösmarty
6. 1. 1. Câteva probleme fonetice ale traducerii lui Vörösmarty. Varietatea prozodică.....
6. 1. 2. Rolul esteticii lingvistice a sunetului <i>ö</i>
6. 2. Caracteristici morfologice
6. 2. 1. Tendința de scurtare a lexemelor
6. 2. 2. Folosirea sufixelor
6. 2. 3. Varietatea exprimării timpurilor verbale
6. 2. 4. Gradele de comparație ale adjectivelor și adverbilor
6. 3. Caracteristici sintactice ale traducerii lui Vörösmarty
6. 4. Schimbare de stil în traducerea clasică
6. 5. Greșeli de traducere în traducerea clasică
7. CERCETAREA COMPARATIVĂ A FORMELOR DE ECHIVALENȚĂ ÎN TRADUCERILE PIESEI <i>IULIUS CAESAR</i>
7. 1. Echivalența referențială
7. 2. Echivalența formală/prozodică
7. 2. 1. Folosirea fidelă a iambulului dramatic.....
7. 2. 2. Aplicarea principiului „rând cu rând” în traduceri
7. 2. 3. Verificarea numărului propozițiilor în textele piesei scrise în proză
7. 2. 4. Aplicarea enjambement-elor.....
7. 2. 5. Păstrarea rimelor
7. 3. Echivalența stilistică, expresivă.....
7. 3. 1. Păstrarea figurilor lingvistice și a comparațiilor.....

7. 3. 1. 1. Traducerea metaforelor	
7. 3. 1. 2. Traducerea metonimiilor	
7. 3. 1. 3. Traducerea sinesteziilor	
7. 3. 1. 4. Traducerea sinecdocelor	
7. 3. 1. 5. Traducerea comparațiilor	Error! Bookmark not defined.
7. 4. Păstrarea figurilor retorico-stilistice.....	Error! Bookmark not defined.
7. 4. 1. Redarea aliterațiilor în limba țintă	Error! Bookmark not defined.
7. 4. 2. Traducerea repetițiilor	
7. 4. 3. Păstrarea inversiunilor în limba țintă	
7. 4. 4. Efectul stilistic al ironiei	
7. 4. 5. Redarea posibilă a jocurilor de cuvinte.....	Error! Bookmark not defined.
7. 5. Marcarea vulgarismelor	Error! Bookmark not defined.
7. 6. Reprezentarea realităților	
7. 7. Folosirea cuvintelor și expresiilor împrumutate	Error! Bookmark not defined.
7. 8. Echivalența stilistică	Error! Bookmark not defined.
7. 9. Echivalența pragmatică	Error! Bookmark not defined.
7. 9. 1. Stiluri de vorbire	Error! Bookmark not defined.
7. 9. 1. 1. Stilul de vorbire formal	Error! Bookmark not defined.
7. 9. 1. 2. Stilul de vorbire informal	
7. 9. 1. 3. Stilul de vorbire formal-informal	
7. 10. Aplicarea echivalențelor pragmatice	Error! Bookmark not defined.
7. 11. Analiza formelor de echivalență folosind mai multe criterii (referențial, formal/prozodic, stilistic și pragmatic)	
8.CONCLUZII	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
Surse	
Dicționare, lexicoane, enciclopedii și baze de date	
Anexe	

Cuvinte cheie: forme de echivalență, (re)traducere, norme lingvistice, norme de traducere, expresii lingvistice, figuri retorico-stilistice, prozodie, blank verse, vulgarisme, stiluri de vorbire etc.

Rezumatul disertației

Tema tezei de doctorat este analiza formelor de echivalență în traduceri de limbă maghiară a tragediei *Iulius Caesar* de William Shakespeare (1599). Corpusul textual al analizei empirice – în afara textului dramei originale – constă în variantele traducerii lui Mihály Vörösmarty (1839), Lajos Áprily (1943), László Illés (1994), György Jánosházy (1996) și András Forgách – Ádám Fekete (2015).

Cercetarea se bazează pe o clasificare elaborată de mine a cărei noutate este concentrarea directă asupra tragediei *Iulius Caesar* de William Shakespeare, dar bineînțeles poate fi aplicabilă și altor texte dramatice scrise în *blank verse*. Cadrul teoretic al clasificării poate fi lărgit sau îngustat de cercetarea empirică. Acest lucru depinde de elementele lingvistice (metafore, vulgarisme, arhaisme, expresii idiomatice etc.), de figurile retorico-stilistice (repetiții, intensificări, ironii, jocuri de cuvinte etc.), respectiv de stilurile (registrele) formale sau informale ale limbii care se găsesc în textul sursă.

Cercetarea este efectuată pe analiza descriptivă și comparativă a textului sursă și a variantelor acestuia în limba țintă. Cu analiza nu doresc să stabilesc ierarhia valorică a traducerilor fiindcă acestea au fost create în perioade diferite din punct de vedere al limbajului și al stilului, ca de exemplu a lui Vörösmarty sau a lui Áprily care au aceeași valoare artistică ca și retraducerile care sunt mai aproape de noi (ex. traducerea lui Illés, a lui Jánosházy sau al perechii de traducători Forgách–Fekete).

Ipotezele principale ale tezei se îndreaptă spre realizarea echivalenței în limba țintă concentrându-se pe următoarele probleme de traducere:

1. Cum realizează traducătorii formele echivalenței (referențială, de formă/prozodică, stilistică și expresivă, precum și pragmatică) pentru ca variantele lor de traducere să semene în măsură optimă cu originalul, adică care sunt caracteristicile lingvistice care constrâng traducătorii în a le aplica soluții de traducere diferite față de textul sursă ?

2. Folosesc traducătorii variantele iambului dramatic propuse și folosite de Vörösmarty sau, în conformitate cu limba vorbită, renunță la acestea și folosesc iambul dramatic mai liber?

3. Ce cauzează folosirea acelor elemente în limba țintă care diferă față de textul sursă?

Pe lângă analiza formelor de echivalență sunt abordate și alte probleme de traducere.

4. Ce caracteristici lingvistice ale limbajului erei reformiste se găsesc în traducerea clasică și ce rol au aceste elemente din perspectiva teoriei traducerii?

5. Ce probleme lingvistice și de traducere stau în fundalul retraducerilor confirmând ipoteza teoretică că retraducerile sunt mai aproape de original decât prima traducere? (cf. Paloposki–Koskinen 2010a:).

Disertația este structurată pe șapte capitole. Primul, *Teoriile echivalențelor* este o sinteză despre cele mai cunoscute paradigme teoretice ale echivalenței. Aici e prezentată și clasificarea elaborată de mine care are ca scop de a ajuta cercetarea traducerilor dramelor shakespeare-iene.

Tendința de retraducere expune conceptul, tipurile termenului traductologic și problemele ridicate de ipoteza teoretică. Aici aparține strict revizia și retraducerile care, de la a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sunt prezente în traductologia maghiară a pieselor lui Shakespeare. Capitolul al doilea se încheie cu prezentarea factorilor ce dovedesc necesitatea retraducerilor la baza cărora stă temporalitatea și stilul preferențial al traducătorului.

În *Norma lingvistică și de traducere* problemele discutate sunt bazate pe caracteristici prozodice, stilistice, expresive și pragmatice. După dezbateră conceptului norme lingvistice sunt evidențiate tipurile normelor de traducere după clasificarea lui Gideon Toury (2004) și Andrew Chesterman (1997). Aceste noțiuni sunt urmate de figurile lingvistice și comparația, figurile retorico-stilistice, *blank verse*-ul, principiul traducerii „rând cu rând”, rime, vulgarisme, realii, schimbare de stil și greșelile de traducere fiindcă acestea sunt în relație cu activitatea traducătorului și impuse de normele traductologiei.

Capitolul al patrulea se ocupă cu limbajul și stilul tragediei *Iulius Caesar* de William Shakespeare și de pronumele personale *you* “dumneavoastră” și *thou* “tu” din era shakespeare-iană și rolul acestora în adresarea formală și informală.

Capitolul al cincilea, intitulat *Iulius Caesarii în limba maghiară*, prezintă caracteristicile limbajului și ale stilului după bibliografia de specialitate, mărturiile ale traducătorilor, recenzii și interviuri. În cea ce privește traducerea clasică am considerat important, pe lângă caracteristicile limbajului și ale stilului literar, să prezint și concepția de traducere a lui Vörösmarty fiindcă, cu ajutorul acestora pe parcursul analizei, sunt mai ușor de interpretat problemele de traducere sau deciziile traducătorului.

În *Cercetarea traducerii clasice și a retraducerilor* limbajul traducerii lui Vörösmarty este comentat după mai multe criterii (fonetice, morfologice și sintactice). Aceste probleme abordate sunt despre caracteristicile lingvistice și stilistice discutate în capitolul anterior. După acestea urmează problemele de traducere (exp. schimbarea de stil, greșeli de traducere) care, sunt mai degrabă tresături ale traducerii clasice, decât ale retraducerilor. Capitolul se încheie cu o analiză empirică care are legătură directă cu schimbarea de stil, cu greșelile de traducere, dar și cu problemele echivalenței.

Ultimul capitol (*Analiza comparativă a formelor de echivalență în traducerile Iulius Caesar*) se ocupă de formele de echivalență după clasificarea autorului (referențial, prozodic, retoric-stilistic și pragmatic) găsite în traducerile dramei care sunt în raport cu textul sursă. Fiindcă formele de echivalență au fost abordate separat, conform clasificării teoretice, am considerat necesar că aceste caracteristici textuale să fie analizate împreună pe baza unui text mai lung. O astfel de analiză este bineînțeles determinată și de acele forme de echivalență pe care traducătorul reușește să le realizeze în textul țintă și la care datorită formei dramatico-poetice este nevoit să renunțe.

După analiza comparativă se poate afirma că elementele diferite, folosite de traducători față de textul sursă, se datorează faptului că: 1. traducătorul interpretează greșit elemente lingvistice din textul sursă; 2. din cauze ritmice omite anumite elemente lingvistice ale textului sursă; 3. din motive ritmice introduce în traducere elemente lingvistice diferite față de textul sursă; 4. traducătorul utilizează intenționat soluții diferite față de textul sursă ca să difere de soluțiile traducerilor anterioare și 5. folosește explicitație pentru ca publicul receptor să înțeleagă mai bine opera tradusă.

Cercetarea empirică s-a extins și asupra altor aspecte cum ar fi caracteristicile limbajului literar ale erei reformiste și rolul acestora din perspectiva traductologiei sau asupra problemelor de traducere presupuse ipotezei retraducerii. La abordarea primei probleme se pot evidenția următoarele:

1. Varietatea limbajului traducerii lui Vörösmarty reflectă bogăția limbajului literar al erei reformiste care este caracterizat, de obicei, de aspirația la scurtarea lexemelor și a sonorității frumoase (Tompa 1955: 356; Gáspári 1976: 102). În urma cercetării s-a dovedit că Vörösmarty subordonează cerințelor prozodiei dramatice aceste principii estetice.

2. Diversitatea elementelor lingvistice care se află în traducerea lui Vörösmarty dezvăluie nu numai cum a fost limbajul erei reformiste, ci și cum a evoluat acel limbaj până în prezent, limbaj care atunci se afla într-o perioadă de unificare.

3. În legătură cu ipoteza retraducerii se poate afirma că traducerea „poetică” a lui Vörösmarty reflectă preferințele limbajului literar al erei reformiste, limbaj elocvent la acea vreme care a devenit arhaic azi. Lecturarea acestei traduceri este mult mai facilă, decât punerea ei în scenă. În caz contrar, retraducerile au fost create conform schimbării normelor lingvistice și ale traducerii cerute de teatru. Necesitatea retraducerilor este dovedită de elementele arhaice și de greșelile de traducere care se găsesc în traducerea clasică.

4. Analiza comparativă dovedește și afirmația ipotezei retraducerii potrivit căreia retraducerile tragediei shakespeare-iene sunt în mare măsură mai exacte decât traducerea clasică.

În concluzie trebuie spus că traducerile aspiră spre realizarea formelor de echivalență, dar acestea sunt îngreunate de caracteristici lingvistice și prozodice. Cu toate acestea traducerile în limba maghiară dovedesc că se pot realiza variante de traduceri care, și dacă din privința întregului text nu se seamănă total cu originalul, dar după anumite criterii, prin asemănări optime, totuși, pot fi considerate corespunzătoare originalului, știind bine „că și cea mai reușită traducere rămâne sub nivelul originalului fiindcă întotdeauna este mai puțin decât acela” (Ruttkay 2002: 9).

Bibliografie selectivă

- BABITS Mihály 19 . Könyvről-könyvre: Shakespeare fordítás. *Nyugat*, 17. évf., 3: <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00352/10643.htm> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 08.).
- BALLARD, Kim 2016. *Prose and verse in Shakespeare's plays*. <https://www.bl.uk/shakespeare/articles/prose-and-verse-in-shakespeares-plays> (Utolsó letöltés: 20 . 12. 10.).
- BARHUDAROV, L. S. 1975. *Jazik i perevod*. Mezsdunarodnije otnosenyija, Moszkva.
- BARHUDAROV, L. S. 1975/1986. A nyelvi jelentés típusai és a fordítás. (Gera Ildikó fordítása). In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest. 185–191.
- BARTSCH, Renate 1987. *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects*. Longman, London and New York.
- BASSNETT, Susan 2006. The problem of the Play-Text. In: Weissbort, Daniel – Eysteinnsson, Astradur (eds.): *Translation – Theory and practice. A historical reader*. Oxford University Press, Oxford. 558–561.
- BENCÉDY József 1994. A beszélt nyelv és a norma. In: Kemény Gábor – Kardos Tamás (szerk.): *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, s. l., [Budapest]. 17– .
- BENSIMON, Paul 1990. Présentation. *Palimpsestes*, XIII, 4: ix–xiii.

- BERMAN, Antoine 1990. La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes*, 4: 1–7.
- BERMAN, Antoine 1991/1985. La Traduction et la Lettre ou l’auberge du lointain. In: Berman, Antoine – Granel, Gérard – Jaulin, Annick et al. *Les tours de Babel. Essais sur la traduction*. Trans-Europ-Repress, Mauvezin. 35–150.
- BROWNLIE, Siobhan 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures*, 7, 2: 145–170.
- CATFORD, John Cunnison. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press, London.
- CATFORD, John Cunnison. 1965/1986. Ekvivalencia, formális megfelelés és jelentés (Pordány László ford.). In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest. 159–184.
- CHESTERMAN, Andrew 1997. *Memes of Translation*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- CHESTERMAN, Andrew 1998. *Contrastive Functional Analysis*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- COȘERIU, Eugenio 2004. Sistem, normă și vorbire. In: Saramandu, Nicolae (ed.): *Teoria limbajului și lingvistica generală*. Editura Enciclopedică, București. 11–114.
- CRYSTAL, David 2005. The Language of Shakespeare. In: Wells, Stanley – Taylor, Gary (eds.): *The Oxford Shakespeare The Complete Works*. Second Edition. Clarendon Press, Oxford. xlv–lxiv.
- CSEHY Zoltán – POLGÁR Anikó 2018. *Gyakorlati magyar verstan*. Univerzita Komenského, Bratislava.
- DEANE-COX, Sharon 2014. *Retranslation. Translation, Literature and Reinterpretation*. Bloomsbury Publishing, London/New Delhi/New York/Sydney.
- DELABASTITA, Dirk 1994. Focus on the Pun: Wordplay as a Special Problem in Translation Studies. *Target*, 6, 2: 2 – 3.
- DESMIDT, Isabelle 2009. (Re)translation Revisited. *Meta*, 54, 4: 669–683.
- EVANS, Benjamin Ifor 1952/1966. *The Language of Shakespeare’s Plays*. University Paperbacks, Methuen, London.
- FEHÉR Géza 1969. *A drámaíró Vörösmarty*. (Doktori értekezés). http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2090/1/1969_feher_geza.pdf (Utolsó letöltés: 2019. 01. 06.).
- FEDOROV, A. V. 1953. *Vvegyenyije v tyeoriju perevoda*. Izdatyelsztvo lityeraturi na inosztrannih jazikah, Moszkva.
- GAK, V. G. – GRIGORJEV, B. B. 1962/1997. *Teorija i praktika perevoda*. Interdialekt + , Moszkva.
- GÁSPÁRI László 1976. *Irodalmi nyelvünk és előzményei*. (Kézirat). Tankönyvkiadó, Budapest.
- GYULAI Pál 1866. *Vörösmarty életrajza*. Kiadja Ráth Mór, Pest.
- HANNA, Sameh 2006. *Towards a Sociology of Drama Translation. A Bourdieusian Perspective on Translations of Shakespeare’s Great Tragedies in Egypt*. (PhD Thesis). University of Manchester, Manchester.

- HELTAI Pál 2004. A fordító és a nyelvi normák I. *Magyar Nyelvőr*, 1 . évf., 4: 407–434.
- HELTAI Pál 2005a. A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar Nyelvőr*, 1 . évf., 1: 30–58.
- HELTAI Pál 2005b. A fordító és a nyelvi normák III. *Magyar Nyelvőr*, 1 . évf., 2: 165–172.
- HELTAI Pál 2009. Az ekvivalencia kérdései. In: Menyhért József és Presinszky Károly (szerk.): *Fordítás – kétnyelvűség. Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról, valamint a magyar–szlovák kétnyelvűségről*. K. n., Nyitra. 17– .
- HELTAI Pál 2014. *Mitől fordítás a fordítás? Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- HORVÁTH András 1817. A’ Drammának vers-mértékéről. *Tudományos Gyűjtemény*, 1. évf., 1: 55–64.
- JÄGER, Gert 1975. *Translation und Translationlinguistic*. Max Niemeyer Verlag, Halle (Saale).
- JAKOBSON, Roman 1959/1986. Fordítás és nyelvészet (A fordító neve nincs feltüntetve). In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest. 15–22.
- KADE, Otto 1968. *Zufall und Gesetzmässigkeit in der Übersetzung*. VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig.
- KEMÉNY Gábor 2002. *Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- KENNY, Dorothy 2001. Equivalence. In: Baker, Mona (ed.): *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York. 77–80.
- KISS Jenő – PUSZTAI Ferenc (szerk.) 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest.
- KISS Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) 2018. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- KLAUDY Kinga 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Scholastica Kiadó, Budapest.
- KLAUDY Kinga 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Scholastica Kiadó, Budapest.
- KLAUDY Kinga 2001. Az aszimmetria-hipotézis. In: Bartha Magdolna – Stephanides Éva (szerk.): *A nyelv szerepe az információs társadalomban*. A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 371–378.
- KLAUDY Kinga 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- KLAUDY Kinga 2009. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Scholastica Kiadó, Budapest.
- KLAUDY Kinga 2018. Az átváltási műveletek rendszere. *Modern Nyelvoktatás*, . évf., 2–3: 5–15.
- KLAUDY Kinga előadása (é. n.). <https://villamforditas.hu/forditairoda/3-szovegtipusok-forditasa-7-eloadas> (Utolsó letöltés: 2020. 08. 19.).
- KNIGHT, George Wilson 19 /1963. The Torch of Life. An Essay on Julius Caesar. In: (Knight, G. W.): *The Imperial Theme: further interpretations of Shakespeare’s Tragedies including The Roman Plays*. Meuthen, London. 32–62.
- KOLLER, Werner 1979. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle und Meyer, Heidelberg–Wiesbaden.
- KOLLER, Werner 1995. The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies. *Target*, 7, 2: 191–222.

- KOMISSAROV, V. N. 1972. A fordítás folyamatának nyelvészeti modelljei. (Gera Ildikó fordítása). In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest. 146–155.
- KOMISSAROV, V. N. 1980. *Lingvisztika perevoda*. Mezsdunarodnije otnosenyija, Moszkva.
- KOSZTOLÁNYI Dezső 19 /1990. Ábécé a fordításról és a fordításról. In: uő: *Nyelv és lélek*. Szépirodalmi Könyvkiadó-Forum Könyvkiadó, Budapest–Újvidék. 574–579.
- LANSTYÁK István 2013. A Károli-biblia 20. és . századi revízióinak néhány kérdéséről. *Forum Társadalomtudományi Szemle*, XV. évf., 2: 3–34.
- LANSTYÁK István 2014. A fordítási egyenértékűség néhány válfajáról. Szempontok a magyar Újszövetség-fordítások és revíziók vizsgálatához. *Forum Társadalomtudományi Szemle*, XVI. évf., 1: 61–92.
- LEECH, Geoffrey Neil 1969. *A Linguistic Guide to English Poetry*. Longman Group, London.
- MAHOOD, Molly Maureen 1957/2003. *Shakespeare's Wordplay*. Routledge, Francis & Taylor Group, London.
- MÁLYUSZNÉ Császár Edit 1958. Vörösmarty és a reformkor színpadi nyelve. *Magyar Nyelvőr*, 82. évf., 2: 170–183.
- MAKKOS Anikó 2011. Az újrafordítások szükségességéről. *Fordítástudomány*, XIII. évf., 2: 96–106.
- MUNDAY, Jeremy 2001. *Introducing Translation Studies*. Routledge, Francis & Taylor Group, London and New York.
- NÁDASDY Ádám 2015. Arany Hamletjének metrikája. In: Paraizs Júlia (szerk.): „Eszedbe jussak.” *Tanulmányok Arany János Hamlet-fordításáról*. Reciti, Budapest.
- NÉMETH Antal 1949. A magyar Shakespeare múltja. *Vigilia*, XIV. évf., 7: 456–473.
- NESS, Frederic William 1941/1969. *The Use of Rhyme in Shakespeare's Plays*. Archon Books, Hamden, Conn.
- NEWMARK, Peter 1981/2001. *Approaches to Translation*. Shanghai Foreign Language Education Press, Shanghai.
- NEWMARK, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo.
- NIDA, Eugen Albert 1964. *Toward a Science of Translating*. E. J. Brill, Leiden.
- NIDA, Eugen Albert – TABER, Charles Russell 1969/1982. *The Theory and Practice of Translation*. E. J. Brill, Leiden.
- OFFORD, Malcolm 1997. Mapping Shakespeare's Puns in French Translation. In: Delabastita, Dirk (ed.): *Traductio: Essays in Punning and Translation*. St. Jerome Publishing, Manchester. 3–0.
- PALOPOSKI, Outi – KOSKINEN, Kaisa 2004. A Thousand and One Translations: Revisiting Retranslation. In: Hansen, Gyde, Malmkjær, Kirsten – Gile, Daniel (eds.): *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. –38.
- PALOPOSKI, Outi – KOSKINEN, Kaisa 2010a: Reprocessing texts, the fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures*, 11, 1: –49.

- PALOPOSKI, Outi – KOSKINEN, Kaisa 2010b: Retranslation. In: Gambier, Yves – Doorslaer, Luc van (eds.): *Handbook of Translation Studies 1*. John Benjamins Publishing Company, (s. l.). 4– 8.
- PANOU, Despoina 2013. Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation. *Theory and Practice in Language Studies*, 3, 1: 1–6.
- POPOVIČ, Anton 1975/1980. *A műfordítás elmélete*. (Zsilka Tibor fordítása). Madách Kiadó, Bratislava.
- PRESSLEY, J. M. (s. a.). *Thou Pesky "Thou"*. <http://www.bardweb.net/content/thou.html> (Utolsó letöltés: 2017. 04. 04.).
- PYM, Antony 2010/2014. *Exploring Translation Theories*. Routledge, Francis & Taylor Group, London and New York.
- RADÓ Antal 1938. Vörösmarty, a Shakespeare-fordító. *Budapesti Szemle*, kétszáznegyvenkilencedik kötet, 7 : –35.
- RECKER, J. I. 1974/1986. *A törvényszerű megfelelések elméletének alapjai*. (Lengyel Zsolt fordítása). In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest. 200– 3.
- REISS, Katharina 1977/1989. Text types, translation types and translation assessment. Translated by Andrew Chesterman in Chesterman (ed.): *Readings in Translation Theory*. Oy Finn Lectura Ab, Helsinki. 105–115.
- RUTKAY Kálmán 1965/2002. Klasszikus Shakespeare-fordításaink. In: uő: *Összegyűjtött írások*. Universitas Könyvkiadó, Budapest. 9– .
- RUTKAY Kálmán 2002. Shakespeare: Julius Caesar. In: uő: *Összegyűjtött írások*. Universitas Könyvkiadó, Budapest. 2 –2 .
- SIMKOVA, I. O. 2010. *General and Specific Theories of Translation Teaching*. <http://interconf.fl.kpi.ua/en/node/19> (Utolsó letöltés: 2020. 08. .).
- SNELL-HORNBY, Mary 1988/1995. *Translation Studies. An Integrated Approach*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- TOMPA József 1955. Az irodalmi nyelv. In: Pais Dezső (szerk.): *Nyelvünk a reformkorban*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 3–434.
- TOMPA József 1972. *A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TOURY, Gideon 1980. *In Search of a Theory of Translation*. The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv.
- TOURY, Gideon 2004. The nature and the role of norms in translation. In: Venuti, Lawrence (ed.): *The translation studies reader*. Routledge, Francis & Taylor Group, London and New York. 198– 1.
- TROMBITÁS Gyula 1913. *Vörösmarty dramaturgiája*. Attila-nyomda, Budapest.
- VÁNDOR Judit 2010. *Adaptáció és újrafordítás*. (Doktori értekezés). Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- VARGHA Ágnes 1991. *Shakespeare drámák magyarul*. (Az *Ahogy tetszik, az Antonius és Kleopatra és A vihar magyar fordításainak összehasonlító elemzése*). Akadémiai Kiadó, Budapest.

- VINAY, Jean-Paul – DARBELNET, Jean 1958/1995. *Comparative Stylistics of French and English. A methodology for translation*. Translated and edited by Sager, Huan C. – Hamel, M.-J. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- VÖRÖSMARTY Mihály 1833. Észrevételek az év 's tekéletes szókra. *Kritikai Lapok*, III. évf., 3: 91–92.
- VÖRÖSMARTY Mihály 1837/1969. Dramaturgiai lapok (Elméleti töredékek – Színbírálólatok).
S. a. r. Solt Andor. In: Horváth Károly – Tóth Dezső (szerk.): *Vörösmarty Mihály Összes művei*. 14. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VÖRÖSMARTY Mihály 1965. Drámák 1. Ifjúkori drámák és drámatöredékek (1819–18). S. a. r. Fehér Géza. In: Horváth Károly – Tóth Dezső (szerk.): *Vörösmarty Mihály Összes művei*. 6. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VÖRÖSMARTY Mihály 1977. Publicisztikai írások. Akadémiai és Kisfaludy-Társasági iratok. S. a. r. Solt Andor – Fehér Géza – Gergely Pál. In: Horváth Károly – Tóth Dezső (szerk.): *Vörösmarty Mihály Összes művei*. 16. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- WAARD, Jan de – NIDA, Eugen Albert 1986/2002. *Egyik nyelvről a másikra. Funkcionális ekvivalencia a bibliafordításban*. (Pecsuk Ottó fordítása), Kálvin János Kiadó, Budapest.
- WOMACK, Marc (s. a.). *Thou and You in Shakespeare*. <http://drmarkwomack.com/english/3306/handouts/shakespeare/language/thou-and-you-in-shakespeare/> (Utolsó letöltés: 2017. 04. 04.).
- ZSEMLYEI János 2002. *A mai magyar nyelv szókészlete és szótárai*. Erdélyi Könyvtanács, Kolozsvár.

Surse

- SHAKESPEARE, William 1599. *Julius Caesar*. *Shakespeare homepage* http://shakespeare.mit.edu/julius_caesar/full.html (Utolsó letöltés: 20 . 10. .).
- SHAKESPEARE, William 1599/2005. *Julius Caesar*. In: Wells, Stanley – Taylor, Gary (eds.): *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*. Oxford University Press, Oxford.
- SHAKESPEARE, William 1600/1999. *Hamlet dán herceg tragédiája*. Nádasy Ádám fordítása. *Színház*. XXXII. évf. 10: http://szinhaz.net/wp-content/uploads/pdf/drama/1999_10_drama.pdf (Utolsó letöltés: 20 . 12. 10.).
- SHAKESPEARE, William 1600/2005. *The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark*. In: Wells, Stanley – Taylor, Gary (eds.): *The Oxford Shakespeare The Complete Works*. Second Edition. Clarendon Press, Oxford.
- SHAKESPEARE, William 1839/1983. *Julius Caesar*. Vörösmarty Mihály fordítása. In: Ruttkay Kálmán (kiad.): *Vörösmarty Mihály Összes művei. Drámafordítások*. 12. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1943/1993. *Julius Caesar*. Áprily Lajos fordítása. Kézirat. SzFFK, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1994. *Julius Caesar*. Illés László fordítása. Európa Könyvkiadó, Budapest.

SHAKESPEARE, William 1996. *Julius Caesar*. Jánosházy György fordítása. *Látó*, VII. évf., 3: 37–106.

SHAKESPEARE, William 2015. *Julius Caesar*. Forgách András és Fekete Ádám fordítása. L'Harmattan Kiadó, Budapest.